

УДК 332.021.8

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**Фоміних В.І., Махова Н.І., Самохліб О.І.**

Університет митної справи та фінансів

У статті розкрито сучасний етап економічного розвитку підприємств України, який характеризується високою залежністю від масштабів наукових досліджень і розробок, швидкості та ефективності впровадження нових видів виробів і технологій. Проведено аналіз статистичних даних фінансування інноваційної діяльності. Досліджено досвід розвинутих країн у галузі фінансування інноваційної діяльності підприємств та запропоновано заходи із фінансування такої діяльності.

Ключові слова: інновація, фінансове забезпечення, фінансові ресурси, інвестиційні ресурси, підприємство.

Постановка проблеми. В нинішніх умовах економічного розвитку доведено, що успішна діяльність підприємств багато в чому залежить від впровадження на ньому інноваційних продуктів, тобто ведення інноваційної діяльності. Для багатьох керівників які бажають ефективно керувати підприємством поняття інноваційно розвинутого підприємства є досить актуальним в повсякчасному житті організації. Розвиток суспільства та економічна стабільність залежить від ефективного розвитку науково-технічного прогресу в країні. Державна фінансова підтримка інноваційного розвитку підприємств поки не реалізується в Україні повною мірою. Проте, саме за допомогою механізмів інноваційного розвитку держава може забезпечити зростання конкурентоспроможності та розширене відтворення малого підприємництва у сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом опубліковано ряд робіт українських дослідників які аналізували особливості інноваційного розвитку в економіці України, зокрема це О.М. Юркевич, О.І. Амоша, В.П. Антонюк, О.Ф. Лапко, С.М. Ілляшенко, П.П. Микитюк, Б.Г. Сенів та інші. Однак, динамічний розвиток інноваційної діяльності передбачає високу ділову активність для підприємства, яку потрібно завжди контролювати.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасних ринкових умовах безперервно відбувається ускладнення функціонування підприємств. Таке явище спостерігається не лише на території України, але й у світовому масштабі. Причинами такої ситуації стали посилення конкуренції, поглиблені кризові явища, процеси світової глобалізації тощо. Саме в таких складних умовах впровадження інновацій стає поштовхом для формування довгострокових конкурентних переваг та посилення власних позицій на ринку.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення виробничого потенціалу підприємств України, їх спроможності до інноваційного розвитку та пошук шляхів інвестування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу. З часів проголошення незалежності України та її переходу до ринкової економіки одним з головних завдань нашої держави стало докорінне оновлення виробничої бази, що залишилась їй у спадщину від СРСР, з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки. На сьогодні ця проблема ще більше загострилась у зв'язку з поси-

ленням конкуренції не тільки на зовнішніх ринках, але й, з огляду на вступ нашої країни до СОТ, на внутрішньому. Необхідність заміни фізично спрацьованого (вже майже на 80%) устаткування, а також енергомістких і давно застарілих технологій стає дедалі невідкладнішою.

Якісний розвиток економіки може бути забезпечений тільки тими країнами, які спрямовують свої зусилля на розробку та реалізацію власного інноваційного потенціалу. Натомість для країн, які не приділяють даному питанню достатньої уваги, основними конкурентними перевагами стають або дешева робоча сила, або пріоритетний розвиток сировинного сектору, що тільки посилює їх залежність від більш розвинених країн та витісняє на периферію світового господарства. Реалізація інноваційного потенціалу країни відбувається шляхом побудови ефективної національної інноваційної системи.

Інноваційна діяльність завжди є ризиковою, складною та потребує значних грошових вкладень. Проте, як свідчать дослідження, саме підприємства, що здійснюють таку діяльність в останні роки є найбільш успішними, стійкими та мають найкращі результати розвитку. Незважаючи на те, що Україна має значний потенціал у промисловій, культурній, природній, технологічній, науково-освітній сферах, вона й до цього часу суттєво відстає від розвинутих країн світу. Серед багатьох причин, що спричиняють таку ситуацію, є низький рівень конкурентоспроможності українських товарів на ринку [2].

Сучасні реалії неодноразово доводять, що саме здійснення інноваційної діяльності (нова техніка, технології, управлінські інновації, організація праці та мотивація персоналу до прийняття участі в цих процесах) дає найкращі результати та є основним чинником розвитку. Саме інновації дають можливість підвищити частку ринку та отримати високі показники економічного зростання, розв'язати проблеми, як економічного, так і екологічного, соціального, технологічного характеру. Підтвердженням того, що упровадження інновацій дійсно є важливою складовою господарської діяльності, може слугувати успішний досвід підприємств зарубіжних країн. Швейцарія, Німеччина, Англія і Франція разом із США і Японією складають технологічне ядро світового розвитку і на них припадає найбільша частка виробництва високотехнологічної продукції.

Зарубіжний досвід свідчить, що уряди успішних інноваційних країн здійснюють зміни в законодавстві, організаційній та фінансовій сфері під-

приємств, що стимулює активізацію інноваційної діяльності. На територіях цих країн за підтримки держави виникають інноваційні кластери, що сприяють тісному співробітництву та обміну знаннями, ресурсами, кадрами тощо. Для реалізації відповідних заходів в Україні необхідна ефективна державна інноваційна політика, яка дозволить активізувати інноваційну діяльність як на регіональному рівні, так і на рівні підприємств [6].

Нестача в національній економіці фінансових ресурсів розвитку стала однією з головних причин затримки переходу до інтенсивної форми інноваційного розвитку та розпорощення фінансових та матеріальних ресурсів у інноваційній сфері. Внаслідок цієї суперечності усвідомлення споживачами необхідності застосування інноваційного продукту значно випередило здатність національної економіки до продукування останнього. Серед основних проблем фінансування інноваційної діяльності в Україні в контексті євроінтеграції слід виділити такі: обмежені можливості залучення державних ресурсів; дефіцит власних ресурсів суб'єктів економіки; нерозвиненість інституційних інвесторів (банків, страхових компаній, інвестиційних фондів і компаній, фондового ринку тощо); нерозвиненість інноваційної інфраструктури; відсутність дієвої правової бази залучення коштів іноземних інвесторів, в т.ч. венчурного фінансування. В Україні досі не створено жодного інвестиційного банку довгострокового кредитування, не виконується рішення щодо створення Державного банку реконструкції та розвитку. Обсяги інвестицій, які надходять в Україну залишаються низькими, а їхня структура не дає можливості говорити про їхній інноваційний характер.

В той же час, Україна має значний потенціал для розвитку інноваційної діяльності за умов проведення ефективної державної політики. Проте маловивченим є механізм комплексного розвитку інноваційної діяльності в умовах трансформаційної економіки України. Можна виділити основні проблеми інноваційного розвитку на сучасному етапі:

- відсутність реальних механізмів об'єднання наявних ресурсів, їх концентрації на найбільш значних та перспективних напрямках розвитку;

- відсутність залежності між збільшенням обсягу продажу приватними компаніями і зростанням фінансування здійснюваних ними досліджень і розробок;

- наявність обмежень з боку антимонопольного, податкового, патентно-ліцензійного законодавства;

- відсталість матеріальної і науково-технічної бази.

Для висвітлення існуючої ситуації з вирішенням проблеми, що розглядається, доцільно дослідити зміни у фактичних обсягах і джерелах фінансування інноваційної діяльності протягом останніх років – з 2007 р. до 2016 р. (табл. 1).

Як свідчить таблиця, основним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємств є самофінансування за рахунок, головним чином, частини одержаних прибутків та амортизаційних відрахувань. Можливості самофінансування є значно ширшими, але на практиці істотна частина прибутків багатьох підприємств нерідко вилучається на користь фірм і компаній (найчастіше – офшорних), що належать власникам цих підприємств, які отримали контроль над їх менеджментом.

У 2016 році основним джерелом фінансування інновацій були власні кошти підприємств, які становили 524735,7 тис. грн, що майже на 70000 тис. грн менше, ніж у 2015 році. Обсяг фінансування інноваційних робіт за рахунок державного бюджету становив 347,5 тис. грн, що в 173 рази менше порівняно з 2015 роком. У фінансуванні розвитку інноваційної діяльності також використовували кошти іноземних інвесторів в розмірі 10484,8 тис. грн. Інші джерела становили 58354,3 тис. грн. Отже, у структурі фінансування інноваційної діяльності відбулися зміни: зменшилася частка власних коштів, збільшилася частка коштів іноземних інвесторів, і коштів державного бюджету.

Тим часом кошти державного бюджету мають особливо важливе значення для реалізації інвестиційно інноваційних програм і проектів в економіці, адже ряд заходів, необхідних для їх успішного здійснення, не може бути профінансований за рахунок інших джерел. Зокрема, це розвиток інноваційної інфраструктури; надання державної підтримки у вигляді здешевлення кредитів; співфінансування; надання державних гарантій щодо проектів, які передбачають впровадження сучасних технологічних процесів та енергозберігаючих технологій. Кошти на такі заходи необхідно передбачати у бюджетах окремим рядком у максимально можливому обсягу та збільшу-

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності (тис. грн.)

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	вітчизняних інвесторів	іноземних інвесторів	інші джерела
2007	340546,962	305576,9	885,1	1564,3	32520,61
2008	271916,288	174781,2	255,9	4624,5	92254,55
2009	269338,312	189529,3	670,9	303,6	78834,53
2010	430833,284	395501,0	3189,9	1561,6	30580,8
2011	515372,396	498801,3	5602,8	2573,3	8395,072
2012	789838,742	730975,4	5849,5	4186,9	48826,83
2013	723467,458	660367,5	4731,4	2280,2	56088,34
2014	629441,456	549578,3	2242,2	1085,3	76535,65
2015	696911,222	593597,2	347,5	5323,2	97643,38
2016	653667,938	524735,7	60093,1	10484,8	58354,3

Джерело: [5]

вати за рахунок надходжень від приватизації. Особливої уваги вимагає контроль за їх ефективним використанням.

В Україні корпоративний сектор досить повільно і неохоче включається у фінансування інноваційних проектів. Водночас обмеженість бюджетних коштів для суттєвої підтримки інноваційної діяльності господарюючих суб'єктів детермінує необхідність створювати привабливі умови для потенційних вітчизняних та іноземних інвесторів. Але деякі представники промислового бізнесу, не розраховуючи на державу, активно працюють над залученням інвестицій у радикальне оновлення виробничих процесів власних підприємств.

В Україні спостерігається дефіцит фінансових ресурсів для забезпечення наукових досліджень і впровадження інноваційних розробок. Суттєвим недоліком системи національного регулювання розвитку інноваційної сфери є те, що вона, на відміну від законодавства більшості країн світу, не лише не сприяє розширенню джерел фінансування інноваційного розвитку, але й протидіє залученню небюджетних коштів та виключає можливість формування спеціальних, в тому числі відомчих фондів фінансування інноваційних проектів і програм.

Резервом інноваційного розвитку є фінансування через венчурні фонди та регіональні фонди розвитку, які необхідно організувати на рівні всіх областей України. Венчурний капітал є особливою формою капіталу. Інвестори, беручи участь у фінансуванні, фактично виступають як замовники майбутніх нововведень, якщо вони виявляються успішними – як співвласники новоутвореної фірми. Венчурне фінансування виконує роль попередньої оплати видатків виконання замовлень на новачку. Ця оплата не підлягає поверненню, з неї не утримуються проценти. Відповідно, вкладені грошові кошти втрачають форму позики, а процент припиняє виконувати функцію «ціни капіталу». Венчурне фінансування в перспективі стане одним з основних напрямів підтримки інноваційної діяльності. Тому вже зараз треба передбачити в законодавстві можливість утворювати венчурні фонди з використанням коштів Державного інноваційного фонду, банків,

розробників і споживачів науково-інноваційної продукції, інших зацікавлених підприємств, а також коштів бюджетів. Необхідно об'єднувати регіональні венчурні фонди для підтримки нововведень. У світі такі фонди надзвичайно поширені. Підприємства зацікавлені в інвестуванні коштів в ці фонди, оскільки частина прибутку, що спрямована на розв'язання інноваційних проблем, звільняється від оподаткування. Такі регіональні венчурні фонди інноваційного розвитку в Україні повинні охоплювати всі основні науково-технічні проблеми [1].

Висновки і пропозиції. В умовах теперішнього господарювання доцільним є впровадження низки заходів, що дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної діяльності підприємств. В першу чергу має бути належне забезпечення державної підтримки інноваційного підприємництва, а також:

- удосконалення управління інноваційною системою з відповідними наслідками для фінансування інноваційної діяльності;

- забезпечення сприятливого клімату для створення власних наукомістких виробництв повного циклу шляхом використання різних форм державної підтримки;

- розвиток інноваційної інфраструктури шляхом покращення системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності, сертифікації і впровадження розробок, підготовки і перепідготовки кадрів;

- розширення міждержавного співробітництва в галузі наукових розробок та інноваційної діяльності.

Реалізація напрямків розвитку інноваційної діяльності в Україні дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної активності промислових підприємств, стабілізувати прискорений процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні та залучені зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність.

Для того щоб наша країна зробила прорив в області інновацій, потрібна належна підтримка державних органів влади, створення сприятливого інвестиційного клімату, нові наукові здобутки та високотехнологічні рішення.

Список літератури:

1. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: Монографія / Амоша О.І., Антонюк В.П., Землянкін А.І., Новікова О.Ф., Поручник А.М.; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2010. – 328 с.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40IV, ст. 1, абз. 3 (<http://zakon2.rada.gov.ua/>).
3. Инновационный менеджмент: Учебник для студентов вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 335 с.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. – К.: Інформ. – Видав. центр Держкомстату України, 2017. – 362 с.
5. Офіційний сайт Головного управління статистики України (ukrstat.gov.ua/)
6. Товт Т.І. Особливості фінансування інноваційної діяльності підприємств України // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3(81). – С. 102–108.
7. Янковский Н.А., Макогон Ю.В., Рябчин А.М. Инновационные и классические теории катастроф и экономических кризисов: Монография / Под ред. Ю.В. Макогона. – Донецк: ДонНУ, 2009. – 331 с.

Фоминих В.И., Махова Н.И., Самохлеб Е.И.

Университет таможенного дела и финансов

ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация

В статье раскрыт современный этап экономического развития предприятий Украины, который характеризуется высокой зависимостью от масштабов научных исследований и разработок, скорости и эффективности внедрения новых видов изделий и технологий. Проведен анализ статистических данных финансирования инновационной деятельности. Исследован опыт развитых стран в области финансирования инновационной деятельности предприятий и предложены меры по финансированию такой деятельности.

Ключевые слова: инновация, финансовое обеспечение, финансовые ресурсы, инвестиционные ресурсы, предприятие.

Fominih V.I., Mahova N.I., Samohlib E.I.

University of Customs and Finance

PROBLEMS OF FINANCING INNOVATIVE ACTIVITIES OF ENTERPRISES

Summary

The article reveals the current stage of economic development of Ukrainian enterprises, which is characterized by a high dependence on the scale of scientific research and development, speed and efficiency of introducing new types of products and technologies. The analysis of statistical data on the financing of innovation activities was carried out. The experience of developed countries in the field of financing innovative activities of enterprises has been studied and measures have been proposed to finance such activities.

Keywords: innovation, financial provision, financial resources, investment resources, enterprise.